

Stanko Puškar

00:01

Gordana: Ja sam Gordana Katana, ispitanica sam u okviru projekta "Usmene istorije Banjaluke", cilj nam je kroz ovaj projekat da razgovramo kako sa Banjalučanima koji su prognani u toku rata pa su se vratili ili se nisu vratili, tako i ljudima koji su prognani iz drugih dijelova, bilo Bosne i Hercegovine ili regiona i na kraju su se nastanili u Banjaluci.

00:29

Gordana: Ovim trenutkom ćemo početi naš razgovor i za početak ja bih Vas molila da se kratko predstavite, Vaše ime i prezime, gdje ste i kad rođeni i šta se po zanimanju?

00:40

Stanko: Ja sam Stanko Puškar, rođen sam 1946. godine u Donjem Vakufu gdje sam i živio do napuštanja potkraj bivšeg rata. Imam više zanimanja: učitelj, nastavnik, profesor i potpukovnik.

01:25

Gordana: Stanko, možete li nešto da kažete o Vašoj porodičnoj istoriji, odakle su Vam roditelji? Gdje ste se upoznali, čime su se bavili?

01:35

Stanko: Roditelji su sa područja Donjeg Vakufa, živjeli smo u selu Rudina udaljenom od centra grada sedam kilometara, a majka je iz jednog susjednog sela udaljenog od našeg sela isto pet kilometara, selo Topola. Porodica je malo karakteristična jer u porodici mog oca bilo devetoro djece. Pokojni djed je početkom rata odveden, da ne govorim šta i kako. Tako da je moj otac kao najstariji brat ostao i najveći dio vremena proveo je kući, to su vlasti dozvoljavale, kako bi pomogao u preživljavanju i podizanju braće i sestara. Poslije rata, u toku one Osme ofanzive, tzv. Čopićeve, dio stričeva su kolonizirani u Vojvodini, a ostao je otac sa dvije sestre i par braće tu. Oženio se davne '39. i bogami i oni su rodili 11 djece. Devetom djetetu je kumovao i pokojni Tito, tada je dolazila i delegacija iz Izvršnog vjeća BiH, izaslanik predsjednika.

03:47

Gordana: Jeste li Vi tada...

03:48

Stanko: Ne, mlađi brat on je '54. godište, pošto sam ja stariji od njega sedam godina vrlo se dobro sjećam, sve mi je ostalo u sjećanju kad je ta delegacija dolazila na visokom nivou. U sklopu delegacije bili su i predstavnici opštine, kumovali su, donijeli su i poklone i sve do 15.

godine života mom bratu, koji sad nije živ, od Kabineta predsjednika republike dolazio je veoma, veoma 'džombast' poklon u povodu 29. novembra Dana republike. I ljutim se ja na mnoge koji govore o Titu onako kako ne bi trebalo, pa ja u šali njima kažem, nema smisla to je meni kum, ni ja tvog kuma ne diram i tako dalje.

04:55

Stanko: Borili smo se kroz život, otac nigdje nije radio, ali je moja kuća dala više intelektualaca nego onda dva-tri sela okolo. Svi smo bili odlikaši, borili se. Ja sam na primjer vanredno, bio sam najbolji učenik Učiteljske škole oslobođen polaganja diplomskog, ali sam odmah početkom učiteljovanja, upisao ovdje Pedagošku akademiju i nju završio, a služio sam u Bileći i po povratku iz Bileće su se otvorili štabovi teritorijalne odbrane, a pošto sam i tamo bio među boljima onda sam nakon sedam godina rada u prosvjeti otišao, radi rješavanja statusnih pitanja, da se približim gradu ne bi li dobio i posao u gradu... U međuvremenu sam formirao i porodicu i riješio stambeno pitanje i to je sve išlo. U međuvremenu upisao i Fakultet opštenarodne odbrane i završio to. Radno mjesto dobio u Štabu, tu sam ostao do dvije godine prije rata, poslije sam radio dvije godine u MUP-u i tako smo riješili i stambeno pitanje i status na ta pitanja. U međuvremenu se našlo i dvoje djece i tako dalje.

06:40

Gordana: Stanko, šta danas, evo gotovo tri desetljeća od okončanja rata u BiH, otprilike toliko je vremena i kada ste vi napustili svoje rodno mjesto, svoj grad u kojem ste živjeli... Šta danas možete reći o tom gradu, o Vakufu?

06:58

Stanko: U kom smislu kažete o tom gradu šta mogu reći?

07:05

Gordana: Mislim kakav Vam je Vakuf, ili, možemo na to i dodati zapravo pitanje kakav je život izgledao u Vakufu prije rata? Šta najbolje pamтите iz tog perioda?

07:17

Stanko: Pamtim sve, poprilično pamtim. Život u gradu je, to je manja bila kasabica, opština sa 22.000 stanovnika, život je bio dosta solidan. Privredna aktivnost je bila na nivou, pretežno je drvna industrija i gipsani proizvodi. Veliko, poznato preduzeće "Šipad-Janj" u sastavu Šipada Sarajevo. Prije rata je otprilike u gradu, na opštini bilo preko 6.000 zaposlenih, u samom tom Janju imali smo najveću tvornicu montažnih kuća, kad je bila na vrhuncu brojala je preko 800 radnika. Isto tako najveća stolarija u Evropi, nova, napravljena desetak godina prije rata, veoma savremena, sa savremenom tehnologijom i ona je imala zaposlenih od 800 do 900 radnika. Pa tvornica ploča i furnira i možda pilana najveća u Republici i tako dalje od tih privednih aktivnosti. Društvene djelatnosti su takođe razvijane, sve je to pratilo, život se odvijao. Bio je srednjoškolski centar, u matičnim, u većim mjesnim zajednicama, kao što su: Oborci, Torlakovac, Prusac.. Bile su matične škole, osnovne. Na primjer jedni Oborci su imali s područnim školama 800 đaka, Prusac je i više i tako dalje.

09:38

Stanko: Život se odvijao, većina ljudi su bili zaposleni. E sad, što se tiče poljoprivrednih aktivnosti, uslovi tamo nisu baš najbolji, međutim narod se bavio poljoprivredom i stočarstvom, ne u većem obimu nego za svoje potrebe. Život u to vrijeme... Radio je ko je htio da radi, lijepo je živio da vam iskreno kažem. Ja sam zadnjih desetak godina, svake godine mogao da odvojim da odem sa suprugom i djecom i na more. Život je bio i uređen i tako dalje. S posla se odlazilo i dolazilo, poneko je imao da ode i na selo, da se dopunski bavi sa određenim aktivnostima. Po meni je život bio uređeniji i mirniji i ljepši... I ljudi su se, bez obzira što je Donji Vakuf višenacionalna sredina, od čega je 51 posto bilo muslimanskog stanovništva, 38 posto Srba, nepuna dva posto Hrvata, ostalo su bili ostali, Jugosloveni itd.

11:36

Stanko: Međutim, međunacionalni odnosi su bili veoma dobri, život je tekao...

11:49

Gordana: Stanko, kada primjećujete ili počinjete primjećivati da se nešto loše u Jugoslaviji, u Bosni i Hercegovini sprema, da ide u opasnom nekom smjeru? Koju biste godinu, kraj 80-tih, početak 90-tih, koja? Neki vremenski period koji bi Vam bio? Kad ste primjetili stvarno da nešto ide u opasnom smjeru?

12:13

Stanko: Ma nema govora o '80. godinama, nego '90. i tako dalje, ona gibanja i neslaganja pomalo u Savezu komunista u vrhu, pa onda zahtjevi za otcjepljenje, nakon čega je uslijedilo otcjepljenje Slovenije i Hrvatske i zahtjevi da se i Bosna i Hercegovina i tako dalje... Znači došlo je do razgradnje stare Jugoslavije. Zbog čega su i nastali određeni problemi, jer su Srbi u Bosni i Hercegovini bili za to da BiH ostane u sastavu Jugoslavije. Pošto se desilo što se desilo, došlo je do tih međunacionalnih sukoba i da vam iskreno kažem poučeni saznanjima iz bivših ratova, posebno iz Drugog svjetskog rata o stradanjima, normalno je da se svaka nacionalnost... Zavladao je neki strah i tako dalje. Međutim...

14:00

Gordana: Šta su po Vama u tom trenutku zapravo bili ti prvi nagovještaji međunacionalnih sukoba? Sad kad se vratite u Vakuf tih godina, '91-'92, možete li se sjetiti šta je to bilo i općenito u Bosni i Hercegovini, Jugoslaviji da će krenuti eskalacija u tome, baš u međuljudskim odnosima?

14:26

Stanko: Pa ne znam šta bih vam rekao, zavisi ko kako i shvata. Tu su sigurno umješani...

14:37

Gordana: Vaše mišljenje.

14:39

Stanko: Moje je mišljenje da su tu umješani strani faktori, koji su generisali krizu, koji su na određen način i pripremali tlo, nekome je ovaj rat i odgovarao i tako dalje, i onda su se te međunacionalne elite zbijale u svoje torove i tako dalje. Ne znam šta bi vam rek'o. Počelo je, počelo je potajno i ovaj organizovanje, pripremanje i onda kad to krene... Znači šta, pa mi smo imali u Donjem Vakufu jedan, ne znam kol'ki procent smo imali Roma. Kad su Romi.. Kad su počele da se formiraju one barikade po tim selima, kvartovima i tako dalje i oni su u svojoj mahali napravili svoj punkt. Svak' na neki način, što kaže stari narod 'sila boga ne moli'.

16:13

Gordana: Kazali ste ponovo, sad se toga dotičete, Vakuf je bio multietnička sredina. Kako u tom trenutku, svi gledamo televiziju vidimo da nam država nekako puca po šavovima, kako reaguju u tom momentu vaši prijatelji, radne kolege, porodica? Mislím, teško je naći porodicu u kojoj baš nije bilo mješanih brakova ili kumstava ili...

16:45

Stanko: Da vam kažem, to druženje koje je bilo, pa i organizovanje u određenim bivšim partijama u Savezu komunista, pa i u posebno Savetu rezervnih starješina... Bilo je izvanrednih pokušaja i određenih i Srba, muslimana i Hrvata i tako dalje i organizovali smo čak i mitinge u tom smislu da se sprečavaju ti međunacionalni sukobi. Međutim, poslije povlačenja JNA, pa i dijela, ovaj... Ne znam šta bi vam rek'o. Kako je to, BiH je specifična, evo i sad Sarajevo ima neke ciljeve. Ciljevi i Hrvata, oživljavanje aveta prošlosti i tako dalje... Tako da je to pomalo počelo da izmiče kontroli i u međuvremenu dolazilo je do samoorganizovanja, do zaštite da se...

18:35

Gordana: Da li se sve etničke grupe samoorganizuju? Da li se ljudi dijele etnički i onda se samoorganizuju, konkretno u Vakufu?

18:48

Stanko: Pa da, došlo je do samoorganizovanja i s jedne i s druge strane. A u Donjem Vakufu je sve bilo dobro i karakteristično dok nije u aprilu mjesecu došlo... Bila je napetost velika.

19:08

Gordana: Druga ili prva?

19:10

Stanko: Devedest i druga. Početak '92. Nije kod nas '91. bilo da vam iskreno kažem, to je malo više karakteristično za Slavoniju i ove pogranične i tako dalje. Kod nas je početak '92. godine. Negdje početkom aprila, čini mi se da je došlo do eksplozije, do diverzije na mostu. Na mostu, jedno vozilo koje je prevozilo ugalj za Gornji Vakuf, još i danas se ne zna tačno ko je naručilac, na daljinsko upravljanje je ono aktivirano na mostu, sa velikom količinom

eksploziva i od te eksplozije ne da je otišao most nego je sve do 200 kilometara došlo je do pucanja stakala na svim zgradama. Razrušen je i onaj hotel, on je bio najbliže, i onda pošto su se i dio jedinica JNA tu zadržavale, imali smo mi i kasarnu. Pa možda iz straha i tog, još nije JNA potpuno napustila BiH, ko je mislio da napusti i tako dalje. Poslije rušenja tog mosta, onda je muslimansko stanovništvo se iselilo. A da kažem da je i veliki broj Srpskog stanovništva, smatrajući da će doći do tih tragičnih sukoba kao što je i došlo, sklanjao svoje stanovništvo kod rođaka u Vojvodini i tako dalje. Stanje je bilo loše.

21:17

Gordana: Možete li, evo sad sa ove distance da kažete, da li je to trenutak kada Vi smatrate da je počeo rat u BiH? Ta eksplozija, taj april ili neki drugi datum vežete za početak rata u našoj zemlji. Kako ste se tad osjećali, šta Vam je prolazilo kroz glavu?

21:40

Stanko: Pa loše sam se osjećao, znam da više ovaj, pošto se muslimansko stanovništvo povuklo, onda je počelo formiranje tih jedinica, ubrzano naoružavanje i tako.

22:05

Gordana: Kako ste se osjećali, ali ono baš? Je l' bio strah za djecu, suprugu, članove porodice ostale?

22:14

Stanko: Pa loš, loš je osjećaj bio. Bilo je velikih zahtjeva da se djeca i mlađi sklone jer se znalo da je već rat bukvalno i otpočeo. A onda je došlo i do zatvaranja i koridora, tako da je i to već stalo i onda se organizovala zaštita stanovništva, formiranje linija i zaštita stanovništva.

22:58

Gordana: Vi ste bili rezervni vojni starješina?

23:01

Stanko: Da!

23:02

Gordana: Dakle, ono što mene zanima, jeste, dakle JNA se povlači Vi ostajete kao pripadnik Vojske Republike Srpske.

23:12

Stanko: Da.

23:15

Gordana: Kako je izgledao Vaš život tokom trajanja rata? Da li ste bili na frontu ili ste bili u pozadini? Bili ste sve vrijeme... Mislim, porodica je u Vakufu?

23:26

Stanko: Da.

23:27

Gordana: Možete li nešto reći?

23:28

Stanko: Pa... Da Vam iskreno kažem i Vakuf je na frontu. Linije su bile veoma, veoma blizu, na nekim mjestima je čak i do 800 metara prema Pruscu susjednom, vi znate Prusac. Prema Pruscu su linije bile, nisu ni 900 metara udaljenosti, zavisno gdje je. To je u dometu čak minobacača, da ne kažem oružja većeg dometa. Formirale su se te linije i što se tiče Donjeg Vakufa ta je linija bila živa. Znam kad su Banjalučani dolazili pa oni se javljaju kući: 'Evo me na prvoj liniji'. Što znači da još u drugom dijelu rata, pogotovo potkraj, kada se suprotna strana toliko naoružala i imala toliku moć, potpomognuta i sa inostranim faktorom, onda je veoma bilo ugroženo civilno stanovništvo u gradu. Stalno je bilo granatiranje i grada i prigradskih naselja, a vojska je bila na svojim položajima i normalno po pravilima su se ukopavali, izgradili su pravovremeno objekte za zaštitu i vatreno dejstvo. Život je bio, da Vam iskreno kažem težak, odma' je isključen gradski vodovod, pošto je dolazio on iz Prusca, tako da je bilo problema sa vodom. Pa je poslije voda rješavana ispumpavanjem iz rijeke Semrešnice, ona nje bila za piće, morala se kuhat'. Narod se dovijao, sarađivao je narod i vojska. Nekad je vojska hranila narod, nekad narod vojsku.

26:07

Gordana: Počinje 'Maestral', to je ljeto '95, jesen u stvari. Nakon 'Oluje' počinje akcija 'Maestral' je l' tako?

26:15

Stanko: Da, da.

26:16

Gordana: Armije BiH i Hrvatskog vijeća odbrane. Da li Vam je porodica tad još uvijek u Vakufu, da li ste zajedno izašli iz Vakufa ili ste Vi kao vojnik morali da ostanete?

26:35

Stanko: Mislim da je Donji Vakuf u specifičnoj situaciji bio. Sada se vrše određene procjene i analize, međutim sve do akcije, što kažete 'Maestral', kada je počeo pad krajiških opština, republičko rukovodstvo je, a i vojno, uporno insistiralo da mjesno stanovništvo ne napušta grad jer to je s jedne strane omogućavalo da, obavezivalo vojsku da štiti linije odbrane. Linije odbrane su bile tako organizovane mimo više akcija i ofanziva korpusa, snaga dva korpusa Armije BiH, a na kraju rata javna tajna da su totalno regularne jedinice i imaju totalno regularne jedinice Hrvatske, učestvovala u borbenim dejstvima, potpomognute i čak snagama za brza dejstva, snaga NATO pakta uključujući i izviđačke jedinice i izviđanje bespilotnim let'licama. Stalno je bilo insistiranje republičkog rukovodstva da se Donji Vakuf

ne napušta. Međutim, mi smo na takvom mjestu gdje smo bili prvo do pada Jajca, mi smo bili u poluokruženju, prvo pada Jajca. Međutim, sada u tim završnim operacijama, kad je pao Kupres, pa Glamoč, Ključ, pogotovo Sana, dolazi do pada i Mrkonjić Grada i sve do zadnjeg dana bilo je uporno insistiranje da se narod ne izvlači. Međutim, naš komadant je ocjenio, bez obzira na to što je palo već i Šipovo, on je našao pravi trenutak da se stanovništvo evakuše i to je učinjeno noć prije.

30:33

Gordana: Znete li datum? Sjećate li se?

30:34

Stanko: Znam datum, to je 12. na 13. septembar. Po naređenju komadanta trebalo je da se stanovništvo evakuše do ujutro do sedam sati, da prođe Jajce, jer po njegovoj procjeni on je proračun'o kad će Jajce pasti. Da nam se ne desi da se put za Banjaluku presječe, a ovamo Vlašić već... Tako da... A i to večer kad je on izdao naredbu, stizala je naredba od republičkog rukovodstva civilnog da se ne izvlače. Tako da je on, zaista što se tiče, narod mu je zahvalan. Inače, po mnogim procjenama, da se išlo da i narod i jedinice budu u potpunom okruženju. Narod je uspio, onih par autobusa koji je zadnji, koji je kasnio, oni su golgotu doživjeli. Tako da je u jednom autobusu spaljeno, osama-zoljama sprženo negdje 83 civila. Međutim, jedinice su odmah' sljedeći dan po naredbi i tih vojnih viših komandi, izvlačile se, organizovale odstupni marš između Vlašića i ovamo tim dijelom koji je omogućavao da se jedinice izvuku prema Kneževu i posebno položaje uz rijeku Ugar, desnu obalu rijeke Ugar, gdje su ostale sve do potpisivanja Dejtonskog sporazuma. Iz čega proizilazi da je već tad se znalo, tog septembra, vojska se izvukla 14. na 15, izvukla i posjela položaje. Tada, kako su se stvarali uslovi, onda su vojnici odlazili i raspitali se u saradnji sa civilnim stanovništvom da vide šta im je sa porodicama i tako dalje.

33:43

Gordana: Da li je Banjaluka prvi odabir bio, u stvari gdje porodica odlazi nakon?

33:54

Stanko: Po odluci republičkih civilnih organa, najveći broj, 50 posto je otišao na područje opštine Gradiška, negdje oko 5.000.

34:09

Gordana: Je li tu bila i Vaša porodica?

34:11

Stanko: Jeste i moja porodica. Mi smo se smjestili pošto smo imali prijatelje tu Jovaniće, upoznali smo se slučajno jer je njihov sin bio u vojsci tamo. Privremeno smo se smjestili tu, u Banjaluci smo ostali jednu godinu, a onda smo i mi otišli za Gradišku radi rješavanja određenih statusnih pitanja. Tamo su organizovani privremeni smještaji i da se nešto ipak u Gradišci... Gradiška je poljoprivredni kraj, tamo se moglo malo i zaradit' i tako dalje. Onda su i firme preuzele sve te čestite radnike i određeni subjekti. Na primjer bankare su, ko je radio

u banci, otišao je dobio je posao tamo. Mislim da je tu saradnja izvanredna bila. Ovi što su radili u drvnoj industriji zaposlili su se, većina njih, u tim preduzećima, u tim firmama u Gradišci. Međutim, jedna isto veća grupacija, po ne znam, mislim da je tu greška napravljena, načinjena, selili su za Srebrenicu. Kao navodno tamo ima određenih onih baraka, donirani su i smješteni su. Moj otac i mati su privremeno bili tamo. Značajan broj je otišao tamo. Poslije je bio i napuštao i tako dalje. Srebrenica je daleko, zabačeni kraj, nema neke industrije sve je to razoreno, težak je život bio. A ja, znači moja porodica je otišla, smjestili smo se u Gradišku. Supruga je počela pomalo da radi, ja sam u međuvremenu bio bez posla, pošto sam radio u MUP-u. Ne znam... Znam zbog kojih razloga nisam vraćen u MUP, mada sam tražio. Poslije je došlo do profesionalizacije u vojsci. Ja sam se prijavio tamo, počeo da radim u mirnodopskoj vojsci i riješen mi je status u međuvremenu. Sinovi su upisali fakultete ovdje u Banjaluci, snalazili smo se.

37:23

Stanko: U međuvremenu razorenu kuću u Donjem Vakufu smo prodali. Pred rat napravili velelepnu kuću, fantastičnu, možda sa 300 kvadrata i ona je za bagatelu prodana. Uspjeli smo da kupimo plac u Gradišci, a stan od 87 kvadrata prodali jedva za 25.000 i ozidali za to para kuću i život je krenuo svojim tokom, bez nekih problema.

38:01

Gordana: Kad ste odlučili da se naselite u Banjaluku i šta je zapravo utjecalo da baš to bude Banjaluka?

38:12

Stanko: To je teško pitanje za mene. Ne bi' ja došao u Banjaluku mada su se sinovi odma' zaustavili kad su završili fakultete. Stariji se oženio, a i mlađi je ovdje krenuo u Gimnaziju i on je upis'o fakultet. Oni su bili na fakultetu u Banjaluci, sreća pa su dobili i dom, bili su dobri studenti. Mi smo pomalo, kako smo radili, pomagali kol'ko smo mogli. I velelepnu kuću smo napravili u Gradišci, fantastičnu. Međutim, prije tri godine nama se desila tragedija, mlađi sin se razbolio naglo i umro od leukemije. Tako da nas ništa više za Gradišku... Mada imam tamo dva brata i imam još porod'ce. Nas za Gradišku više nije imalo šta vezivat', pošto su dvije porodice ovdje i grob. Tako da smo radi toga došli u Banjaluku.

39:47

Gordana: Kako Vam je sad ono, ili bar taj prvi dio života u Banjaluci, koliko već kažete tri godine ste ovdje? Pa taj momenat kako Vam je izgledalo, već ste se u Gradišci kažete i lijepo snašli...

40:03

Stanko: Da, da, da.

40:04

Gordana: I kuću ste sagradili i sve. Kakva je atmosfera, zapravo kako vi doživljavate atmosferu kada dolazite, u samom gradu? Koji su prvi kontakti koje ste ostvarili? Pa ćemo nekako to polako, pričajte sa mnom...

40:25

Stanko: Dobro.

40:26

Gordana: Odnosno, koliko ste imali kontakta sa onim što uvjetno kažemo starosjedioci ovoga grada?

40:31

Stanko: Evo, kol'ko sam imao...

40:34

Gordana: I kontakata sa startosjediocima i kako ste uopće doživjeli svoje sugrađane, samu Banjaluku? Jer to je sad, eto u tih 30 godina promjena trećeg mjesta i prebivališta.

40:48

Stanko: Da Vam kažem mi smo... Mi samo se selili, više puta imam, nažalost, teskog iskustva. Prvo kad sam radio na selu u područnoj školi tu sam se dva puta selio u te prosvjetne stančice, pa ona pošto sam bio na važnoj funkciji u opštini, dobio sam '80. godine kadrovski stan od 87 kvadrata, veoma lijep i dobar stan, poslije je usljedio otkup kao i svugdje. E sad kako sam, da se vratim i da odgovorim na Vaše pitanje, znači seobe je te bilo. Mi smo poslije rata godinu dana bili u Banjaluci, pa onda odselili u Gradišku, pa pošto smo prodali svoj stan, odma' smo bili deložirani pa smo tri godine privatno stanovali, dok nismo napravili kuću, pa onda uselili u svoju kuću. Pa smo tu velelepnu kuću za bagatelu prodali da bi uspjeli ovdje da kupimo jednosoban stančić. Što se tiče kako smo se prilagodili u Banjaluci... Normalno postoji onaj zakon o samoodržanju, nešto što čovjeka tjera da dodatno se snalazi u novonastaloj situaciji. Mi smo ciljano i prije taga tražili da prodamo, i prije neg' će mi se desiti ova tragedija. Jer smo smatrali da ipak pošto su porodice ovdje, nismo uspjevali i tek smo onda poslije se malo više aktivirali poslije smrti sina, a ja Banjaluku poprilično poznajem jer sam ovdje vandredno i kad sam radio nekad u teritorijalnoj odbrani, poznavao sam dio starješina iz Okružnog štaba. Bili smo znači godinu dana, poslije rata ovdje. Banjaluku poprilično poznajem, Banjaluka je lijepa i ljudi su...

44:05

Gordana: Kakva je Banjaluka Vama bila te '95, '96? Možete li se sjetiti?

44:19

Stanko: '96? Pa...Da vam iskreno kažem primjetio sam i tada sam bio opsjednut svojim problemima, rat je učino svoje, nema više one... Nekako se, a to je i u drugim sredinama, kad vi jednom Banjalučaninu koji je mještаниn pričate o tom' ratu i boravku čet'ri godine na prvoj liniji i tim stahovima i svim tim. I u Banjaluci i u Gradišci gdje se nije osjetio barut kaže:

'Svima je nama bilo teško, svima je nama bilo isto'. Pa ne može čovječe bit' svima nama isto. Prvo jesi li ti ost'o bez zavičaja? Jesi li ost'o bez kuće, bez imovine? Jednostavno, bukvalno sve što si stekao za jedan sat vremena, za jednog trenutka nemaš ništa, izvlačiš se sa jedinicom, razmišljaš hoćeš li ikad i kad ćeš vidjeti porodicu, suprugu i sinove koji su sa sobom iznijeli dvije torbe. A ovo u Banjaluci, u Banjaluci sam primjetio zaista, to je propratna pojava rata, ovdje se naselilo brate, pa su... Ja vjerujem i vama Banjalučanima, bolju viziju, bolje ste mogli da sagledate, naselilo se nas brate svakakvih od svakud. I od Glamoča i od Drvara i od svakud. Ljudi su doselili sa svojim problemima i bijedom donijeli malo i mentalitete neke i tako dalje, to je sigurno uticalo i na ta opšta kretanja. Ja sad, gdje god čovjek dođe nije mu potaman kao odakle je došao. Ja sam bez obzira na to, znači imao sam ovdje nastanjenog sina starijeg i ovdje imam prijatelja, ima i Srbobranaca ima i ljudi s kojima sam se poznavao i prije i radio, i dio je Srbobranaca, odnosno Donjevakuflijana naselilo u Banjaluku, ja tu nikakvih problema nemam. Izuzev što nekako, na odeđen način, al' nisam ja... Ovaj, ja sam stanov'o u Donjem Vakufu u novoj zgradi i nekako kultura stanovanja, odnos stanara... Nisu to više oni državni stanovi koje ti je država dala, pa ti mjesečno plaćaš kiriju pa da taj stan održava SIZ da ti dođe i promjene bojler itd. Ovdje ljudi još nisu se pomirili s tim da moraju djelimično i da ulažu zajednički.

48:31

Gordana: Hajde da se vratimo, Vaši kontakti evo nakon što se, pa može i oni u toj prvoj povratnoj godini, ali i sada sa Banjalučanima. Kazali ste sami Banjalučani su obično govorili nama je bilo teško u ratu. Da li su ikada pominjali svoje komšije, radne kolege, prijatelje nesrpske nacionalnosti koji su prognani u toku rata? Da li...

49:01

Stanko: Koji su?

49:02

Gordana: Prognani. Koji su istjerani iz Banjaluke, prognani. Dakle, jesu li spominjali Vam Banjalučani koji su ostavili svoje bivše komšije, bivše radne kolege, prijatelje? Ili je to tema koja se nije otvarala?

49:21

Stanko: Pa dobro jesu uzgred, kad slučajno se to i dešava, a tematski nešto i nije, a ja na primjer vjerujte, ja imam svoje radne kolege iz Donjeg Vakufa bez obzira. Ipak u Donjem Vakufu su, na neki način poslije eksplozije na mostu nije bilo tad borbenih pucanja i borbenih dejstava nego su da ne kažem iz straha i samovolje, iz straha je nesrpsko stanovništvo napustilo. Ali u drugom dijelu kada je Donji Vakuf silom prilika usljed dogovora nadležnih gore, a po naređenju nadležnih morao da napusti i tako dalje, bez obzira na to. Ja objektivno posmatram stvari bez obzira, ja imam svoje prijatelje s kojima sam radio u opštini muslimane i sad vrlo često se čujemo, čestitamo praznike jedni drugima. Mene zove moj Mustafa koji mi je bio pomoćnik, čuo da mi je sin stariji dobio neki manji moždani, odma' on mene zove: 'Bogati kako je Goran daj mi reci.' Moj sin ode da svira u Donji Vakuf, stotine pozdrava od tog, pa od tog.

51:28

Gordana: Stanko, ovaj dio pitanja koje bismo trebali sad da prođemo vi ste već...

51:37

Stanko: Ma da.

51:38

Gordana: Pričali ste o tome. Dakle, sada kada ste se ponovo doselili u Banjaluku, kada ste ponovo odlučili da svoj ostatak života nastavite ovdje, Vi i supruga ste već u penziji?

51:53

Stanko: Da, odavno.

51:54

Gordana: Vi ste svoju egzistenciju riješili, pa bih Vas samo kratko pitala, ta prva godina poratna u Banjaluci, kako ste živjeli, od čega ste živjeli, gdje ste bili smješteni?

52:09

Stanko: Dobili smo privremeni smještaj. Kako smo se snalazili? Pa, da Vam iskreno kažem Crveni krst je pomalo pomagao, žena je išla na pijacu pa malo tezu. Bogami se mučila. Jao, ja počeo raditi u Kneževu na crno dok se nisam profesionalizirao. Radio sam tri mjeseca bez plate, ali su mi davali nekih namirnica, ogrjev, itd. snalazilo se. Bilo je i solidarnosti.

53:06

Gordana: Je l' osjećate ikad možda otpor među domicilnim starosjediocima, bolje rečeno vašoj integraciji? Smatrate li, sada iz ove perspektive, da ste među svojim sugrađanima Banjalučanima rođenim, koji tu žive dovoljno cijenjeni i poštovani?

53:35

Stanko: Pa ja mislim da ja ne'am neki' pritužbi, ovo što Vam individualno mogu... Mene više tangira ukupna kretanja u društvu. Na to na šta ne možemo posebno da utičemo. Ali sad na primjer u ovoj zajednici gdje smo u pogledu stanovanja, jednom mi je jedna osoba rekla: 'Pa pošto je stan u prilično starom, trošnom stanju vrijeme je renoviranja.' I kad sam vidio kakav je odnos zbilja. Primjećuje se, mi možemo pričat' priče, primjećuje se malo tajni... Pa čuli su ljudi da sam ja bio i na nekim funkcijama, pa sad misle oni mogu, oni su došli, oni su platili 95.000 taj jednosoban stančić, oni mogu, lako je njima i tako dalje. Ja sam jednom u šali rek'o i kad sam polemis'o i rek'o jednoj osobi trebali bi brate da više vodimo računa o ovom. Ovo nam je zajednička kuća. Kaže: 'Pa trebali ste da razmislite gdje dolazite.' Međutim, neću da se osvrćem, da Vam iskreno kažem, mi smo na lijepoj lokaciji ovdje, nađe se finih ljudi poput mog kolege, tako da možemo odraditi dio tih poslova. Jer je činjenica nije to predmet

ovog nego zapuštenost ulaza, 30 godina u zajedničkom ulazu nije bilo osvjetljenja. Šta dalje, znači ako nešto pokušaš i ako tražiš... Tu ne bi' želio puno...

56:18

Gordana: Stanko, jeste li ikada, mislim razmišljate li danas o Vakufu? Jeste li ikada i nakon rata razmišljali o povratku, usvojeni Aneks 7 — povratak izbjeglih i raseljenih lica? Ili je to nekako bilo presječeno?

56:36

Stanko: Ma to je presječeno da Vam iskreno kažem. To je završena priča, a ko se u Donji Vakuf vratilo na primejer, hajde da kažemo pedesetak naroda, slovom i brojem od 10.000.

56:55

Gordana: Mislite na građane srpske nacionalnosti?

56:57

Stanko: Da! I ako sad možda ima dvadesetak ljudi slovom i brojem. Nisam ja nikako išao tamo u Donji Vakuf. Kad sam prodavao kuću tamo koja je devastirana onda je dolazio jedan moj kolega koji je radio u opštini sa mnom i kažem šta misliš da dođem i ja da vidim zavičaj? On ispočetka kaže: 'Bogami Stanko tebi je malo rano da ideš ja znam ko si, šta si i kako si, i zna se tvoje ponašanje i tvoje ljudstvo i u ratu, da nigdje nisi ukalj'o obraz, ali ti si nekada obavljao značajnu funkciju u miru tamo, deselilo se i kod nas kojekakvih budala, nać' će se neko pa ćete provocirati.' Odnosno, nema o povratku, ma kakav, nema to.

58:29

Gordana: Stanko, evo do godine ćemo obilježiti tri desetljeća od okončanja rata, kako gledate na svo nasilje koje se desilo, tu količinu nasilja koje je rat proizveo, kad su do jučerašnje komšije postali neprijatelji, činili zločine jedni nad drugima, protjerivali, otimali imovinu, ubijali, silovali? Čovjek ste od 78 godina, a proživjeli ste najveći dio života u jednoj državi koja je počivala na bratstvu i jedinstvu i ravnopravnosti naroda...

59:12

Stanko: Da, da, da.

59:13

Gordana: Pa šta se desilo? Kako vi gledate na sve to?

59:17

Stanko: Da Vam kažem, ja se zaista na to zgražavam. I u ratu sam nastojao kol'ko sam mogao, na našu sreću zaista u Donjem Vakufu nije bilo toga, usamljeni su slučajevi tih, kako da kažem, tih krivičnih dijela, sankcionaisani su ti, malo, malo je toga na našu sreću bilo. Imali smo mi u našim jedinicama starješine koji su bili na vrhovnom komandovanju, pa da

Vam iskreno kažem u probijanju koridora, to je bila pozamašna operacija, vi ste čuli za to. Nijedan starješina nije osuđen i procesuiran u Hagu. Zato što su se aktivnosti provodile u skladu sa propisima ponašanja u ratu. Mislim da je u Donjem Vakufu to bilo na dosta velikom nivou i meni je veoma, veoma drago što je to tako. Ima neko'ko usamljenih slučajeva i vodi se postupak i nek se vodi.

1:01:10

Gordana: To mislite na Vakuf?

1:01:11

Stanko: Da, Donji Vakuf. A ovo u globalu, od Srebrenice pa na ovamo, nek' je na čast svakom onom i nek' svak' ko je kriv odgovara, kako bismo nekad doživ'li da nam generacije budu mirnije.

01:01:43

Gordana: Šta Vam danas Banjaluka znači? Da li je prihvatate? Kako doživljavate ovaj grad, njegove stanovnike, šta biste voljeli da je drugačije u Banjaluci?

1:02:02

Stanko: Banjaluka je Banjaluka, to je jako lijep grad, bog i priroda su dali, a gledajući malo sad i izučavajući tu prošlost i tako dalje, sve blagodeti ima, međutim sada poslije tih višestranačkih izbora kada smo se nadali da će biti bolje ono i dan-danas nije. Tako da i ova politička scena mi nekako djeluje na neki veoma neodgovoran šou pojedinaca. Korupcija, o njoj da ne pričamo, međutim i samouvjerenost tih vodećih. U funkciji gradonačelnika, vi znate da je koncentrisana ogromna moć i vlast. Uzmimo samo jedan slučaj ovo 'Kupusište', šta je sve bilo oko njega i tako dalje. I sad jedna strana govori da je to dobro urađeno druga nije, međutim čovjek gubi razum kad vidi šta se tu dešava. Onda bjesomučno odlučivanje da po' svaku cijenu se mora neki park, neki objekat nešto, van plana, po svaku cijenu da se mora dovršit', gdje nisu unaprijed obezbjeđena finansijska sredstva ni u budžetu i tako dalje. Neki javašluk u trošenju u raspolaganju narodnim sredstvima. Ja na primjer nisam ni velika pristalica da se to sve... 'ajmo mi sve dat' besplatno, 'ajmo besplatno dat' građevinsku dozvolu, 'ajmo besplatno studentima. Pa koja to država može da daje sve besplatno? Da bi bio ja neki džek ili neki badžo koji može sve. Ja sam za da se uvede veći red i disciplina. Nekada su zaustavljane vanprivredne investicije, pa se desilo u Donjem Vakufu obustavljena je gradnja Doma kulture u koji je ugrađeno toliko betona i željeza da su ljudi poslije pričali kad ga je trebalo rušit' ne može se on rušit', skuplje ga je srušit' nego napravit'. Da su narodna sredstva ulagana i tako dalje, ja bi' volio sad da i ono šetalište i ovi parkovi i sve, a da i mi imamo kulturu kao stanovnici i građani Banjaluke, da tu vlada neki nered... A ne da se to sad... Da se ti parkovi i ti spomenici koji su sačinjeni, da se to održava, da postoji ko je zadužen za to. Ako je to neki istorijski spomenik pa da i u programima tih prosvjetnih ustanova stoji i obilazak, i te i mini i dnevne ekskurzije u sklopu Banjaluke ili obilasci i da se mlada generacija upoznaje s tim. Ako ćemo mi praviti jedan spomenik da se ja tamo slikam kao funkcioner, ja sam uaradio ovo, onda nije to to.

1:07:18

Gordana: Hvala Vam lijepa.

1:07:21

Stanko: Hvala Vama.